

Askur Alas

Laupäeval, 6. aprillil, tuleb Eesti Koostöö Kogu kutsel kokku pooltuhat juhuslikult valitud inimest – läbilõige Eesti ühiskonnast – Lauluväljaku ruumidesse, kus nad otsustavad, kuidas Eestis poliitikat tehakse. Toimub Rahvakogu.

Paljudes tekitas Rahvakogu suhtumist, nagu oleks see mõttetu (Andrus Kivirähk EPL-s "Rahvakogu rahvalik naljamäng" 26.01.03) või ette määratud läbikukkumisele (Jüri Pino "Võrumaa Teatajas" 9.02.03). "Keskpäevatunni" raadiosaates räägiti, et rahvakogu on bürokraatlik ja süsteemne, idealismist kauge, saates "Olukorrast riigis" teatati, et rahvakogu meenutab auru väljalaskmise kohta. Delfi portaal avaldas juhtkirjas muret Rahvakogu tuleviku üle. Ka kommentaariumidest jääb kõlama pigem negatiivne suhtumine nagu "rahva rahulolematus jahutati jääkeldriga maha" või „mis mõtet on lihtinimest poliitika üle arutama kutsuda, palju ta seda jagab!".

Võimalik, et see põhineb lihtsalt teadmatusel.

Rahvakogu toimub Islandil edukalt toimunud skeemi järgi – võetakse juhuslik, aga esinduslik valim ühiskonnast: proportsionaalselt peavad olema esindatud kõik vanuserühmad alates 18. eluaastast, kõik piirkonnad ja mehed-naised. Eesti puhul lisandub nõue, et esindatud peavad olema ka venekeelsed kodanikud. "See tähendab, et kõigil meil on võrdne võimalus arutelupäevale kutsutud saada, ligikaudu sama suur kui sattuda avaliku arvamuse küsitlusse," ütles üks eestvedajatest, vabaühenduste liidu EMSL juht Urmo Kübar. "Piiranguks vene või muu emakeelega inimeste puhul on, et osaleja peab vähemalt suhtlustasandil eesti keelega hakkama saama, aga otsime ka vabatahtlikke vene keele tõlke, kes saaksid aidata spetsiifilisemate terminitega."

Otsused sünnivad kümnestes laudkondades

Teine korraldaja, Eesti Koostöökogu juhataja Olari Koppel lisas, et balanss hariduse, emakeele, soo, elukoha ja sissetuleku alusel peaks olema paigas, kuid võimalik, et eelmiste tingimuste täitmisel see nii juba ongi. "Arutelupäev peab esindama Eesti elanikkonna sotsiaaldemograafilist profiili anno 2013. Põhiparameetriks on inimeste vaba tahe ja võimalus arutus osaleda, piirajaks Eesti elanikkonna sotsiaaldemograafilised näitajad."

Islandil kasutati valimi koostamiseks rahvastikuregistrit ja arvutiprogrammi. Aga kui seal kutsuti 2009. ja 2010. aastal kokku uuele põhiseadusele alust panema 1000 inimest vanuses 18-91 (praegu on uus konstitutsioon parlamendis arutusel), siis Eestis valib uuringufirma rahvastikuregistrit pooltuhat inimest. "Küsisime sotsioloogidelt nõu ja öeldi, et esindusliku valimi puhul on Eestis 500 inimest juba piisav, saavutamaks soovitud läbilõiget ühiskonnast, sealt edasi ei olevat enam tulemustes olulist sisulist vahet," põhjendas Kübar.

Islandil kogunes tegelikult koguni 1500 inimest, sest lisaks juhuvalimile kutsuti ka organisatsioonide ja ettevõtete esindajad. Nad jaotati 162 tööühma, millel oli umbes üheksa liiget. Eestis kavatakse arutlejad jaotada umbes kümnesteks laudkondadeks, seega arutletakse ettepanekud läbi umbes 50 laua taga. Sihilikult on valitud laupäev, nagu ka Islandil – see sobib kõige tõenäolisemalt enamikule. Seejuures makstakse Tallinnast väljastpoolt tulijatele transpordikulud kinni, ent püütakse soodustada olukorda, kus näiteks ühest kandist tulijad, kui neil on autos vaba kohta, saaksid soovijad peale võtta.

"Asi näeb välja umbes nii, et inimesed tulevad, liiguvad oma laudadesse, kus on kohvi-teed-vett ja suupisteid, tutvuvad arutelujuhi ja lauakaaslastega, neile tutvustatakse päeva ülesehitust ja ülesandeid, toimuvad mõned soojendus-arutelud. Siis hakatakse teemade kaupa laudades neid lahendusvariante arutama: millised on nende jaoks olulisemad plussid-miinused ja miks. Tehakse vahekokkuvõtteid, saab süüa, teemade vahel on lõõgastuspause esinejatega. Niimoodi selgitatakse välja rahva informeeritud eelistus. Laudkondadest tulevat sisendit paneb jooksvalt kokku kohapealne analüüsitiim, nii et osalejad saavad kohe ka tulemused teada. Tulemused – ehk milliseid võimalikest lahendustest ühiskond hea info olemasolul enim eelistab – lähevad Riigikogule," selgitas Kübar.

Laudkondade arutelusid juhivad koolitatud juht

Islandil oli igas lauas väljakoolitatud arutelujuht ja kõrval ka eksperdid. Nii ka Eestis. "Igas lauas

on neutraalne arutelujuht, kes on eelnevalt läbinud koolituse nii arutelu vedamise kui ka arutlusele tulevate küsimuste osas, seega peaks ta olema suuteline peamistele küsimustele vastama. Püüame neid leida ka inimeste seast, kel juba on seda kogemust, näiteks Minu Eesti mõttetalgute talgujuhid, Eesti Väitlusseltsi liikmed jts," ütles Kübar. Arutelujuht ei tohi tema sõnul osalejaid suunata ühe või teise lahenduse poole, vaid teeb teemadesse sissejuhatused ja kokkuvõtted, jälgib, et kõik saaksid sõna, peetakse kinni viisaka arutelu põhimõtetest, peab kinni ajakavast jms. Kohale kutsutakse ka hulk eksperte, kes vajadusel saaksid küsimustele vastata, aga kes laudades ei osale.

On paratamatu, et osa väljavalituist ei saa või ei soovi Rahvakogul osaleda. Seetõttu valiti Islandil välja neli tuhandeinimeselist rühma, A, B, C ja D. Kui A rühma isik teatas, et ei saa või ei taha tulla, leiti grupist B talle sotsiodemograafiliste parameetrite järgi kõige sarnasem isik, kui too ei saanud tulla, siis rühmast C jne. Kokkuvõttes oli Islandil puudujaid väga vähe, poolsada tuhandest.

"Kui inimene ütleb kutse peale, et ta ei soovi osaleda, siis valitakse tema asemel samast nn "kategorias" ehk samade tunnuste grupist järgmine, samamoodi nagu avaliku arvamuse küsitluste puhul ei sunnita kedagi vastama," ütles Kübar.

Ka mingi hulk neist, kes lubasid tulla, jääb tulemata - kes haigestub, kel tuleb midagi muud vahele. Seepärast tuleb korraldajate sõnul kohale kutsuda mõnevõrra rohkem kui 500 inimest.

Seminaridel sõelutakse terad sõkaldest

Suurele arutelupäevale eelneb põhjalik ettevalmistus, mis algas pärast seda, kui inimesed olid jaanuaris esitanud rahvakogu.ee saidil üle 1300 ettepaneku: erakondade rahastamine (282 ettepanekut), erakondade konkurents (131), valimised (631), kaasatus (220) ja sundpolitiseerimine (81).

Tekib küsimus, kas ühe päevaga on üldse võimalik kõik ettepanekud läbi arutada.

Praxise analüütik Hille Hinsberg selgitas, et arutatakse kõiki viite teemat, aga mitte iga eraldi ettepanekut.

Praegu töötavad Praxise analüütikud ettepanekuid läbi, süstematiseerivad need alateemade kaupa ning koostavad iga alateema kohta kokkuvõtte - mida arvati, kui palju toetati. Näiteks erakondade rahastamise üks alateema on riigieelarveline eraldis - kui suur see peaks olema? kuidas seda erakondade vahel jaotatakse? "Sorteerimise tulemusel saame kokku paarkümmend ettepanekute gruppi," ütles Hinsberg.

Kohe, kui mõne alateema ettepanekud saavad grupeeritud, hakkavad tööga pihta selle teema eksperdid. Riigiõiguse professori Ülle Madise juhitud töörühm varustab ettepanekukimbud mõjuanalüüsi ja eksperthinnanguga. Kõigile arutelupäeval osalejatele saadetakse mõjuhinnanguga varustatud arutelumaterjalid ning need avaldatakse ka internetis. Info, kus on välja toodud nii poolt- ja vastuargumendid, peaks osalejatele andma parema võimaluse otsuse või eelistuse tegemiseks.

Selleks, et suurel arutelupäeval saaks arutada sisukaid küsimusi ettepanekute gruppide kohta, korraldatakse 16.-23. märtsini neli-viis teemaseminari. Nende käigus selgitatakse ettepanekute olulisus - ehk tunnetus, kuivõrd aitab selle küsimuse ühel või teisel viisil lahendamine kõrvaldada algsete probleemide põhjuseid, millest Rahvakogu üldse alguse sai: erakondadesisese ja -vahelise konkurentsi nappus, rahva osalemisvõimaluste nappus valimiste vahel jne.

"Arutelupäeval ei ole ajaliselt võimalik sisukalt läbi arutada kümneid teemasid, seepärast tehakse seminaridel valik," ütles Kübar. "Näiteks: kas presidendi otsevalimine, Riigikogu liikmete arvu vähendamine või suurendamine – mõlemad on pakutud – aitaksid nende probleemide põhjuseid kõrvaldada või tagajärgi leevendada või tekitaksid pigem uusi juurde?"

Seminaridel osalevad ettepanekute esitajad ja eksperdid, kokku umbes poolsada inimest. Professionaalide poole (umbes 25 inimest) moodustavad sotsiaal- ja õigusteadlased, ja erakondade esindajad, nende teemade vabaühendused, ametnikud, poliitikavaatlejad ja ajakirjanikud. Teise, nõ amatöörade poole moodustavad ettepanekute esitajad, eelkõige need, kes arutlusele tuleval teemal esitasid kõige enam toetatud ettepanekuid või kirjutasid enam teiste kasutajate poolt kasulikuks hinnatud kommentaare. Muidugi on ka nende hulgas teadlasi, poliitikuid, vabakondlasi jt.

Eesmärk pühendab abinõu

Islandi rahvakogul oli põhiteemaks põhiseaduse muutmine. Päeva esimeses pooles arutati neid põhimõtteid, mille kajastamist põhiseaduses pidasid inimesed kõige tähtsamaks (inimõigused, loodusvarad- ja kaitse jne). Päeva teises pooles arutati juba detailsemalt neid kaheksat põhimõtet, mis olid välja koorunud.

"Eestis arutatakse neid küsimusi, mida viiel teemal peetakse kõige tähtsamateks. Päeva jooksul minnakse järjest põhjalikumaks, et kaaluda, millised ettepanekuid koos eelistada - algul laua ümber koos ja seejärel ka suure saali peale ühiselt," ütles Hinsberg.

Kübar rõhutas, et sellist faasi, kus eksperdid üksi saaksid midagi olulist kõrvalda, ei ole. "Esiteks on ekspertide puhul tagatud tasakaalustatus. Ei ole näiteks nii, et mingeid ettepanekuid kommenteerivad ainult erakonnad. Teiseks on ekspertide töö tulemused avalikud ja kui seal on olulisi argumente puudu, tuleb see tõenäoliselt välja. Kolmandaks ei kõrvalda eksperdid midagi üksinda, vaid valiku arutelupäevale minevatest teemadest peavad eksperdid tegema koos ettepanekute esitajatega. Õigemini ei kõrvaldata üldse midagi, sest info ja analüüs ka nende ettepanekute kohta, mis arutelupäevale ei lähe, esitatakse Riigikogule."

Mujal maailmas on erinevate teemade arutamiseks tehtud sadu sarnaseid kodanike foorumeid, näiteks maakonna üldplaneeringu või orkaani Katrina purustustest taastamise arutamiseks USAs. 28. veebruaril toimub Šotimaal kodanike foorum, et leida uusi arengueesmärke. Hinsbergi sõnul ei tule Eestis igal juhul ühegi meetodi nn raamatu järgi läbitegemist - ei professor James Fishkini ega muude gurude täpset kopeerimist. "Ka suheldes islandlastega sain selgeks, et eesmärk pühendab abinõu - seega kujundame kodanike foorumi sisu ja päevakava just nõnda, et arutelupäeva lõpuks jõuaksid inimesed oma valikud tehtud."

Rahvakogule seab piirangud vaid eelarve, mis praegu on kõigest 20 000 eurot. Islandi 2009. aasta rahvakogu eelarve oli 27 miljonit Islandi krooni ehk üle 150 000 euro...

Artikkel Eesti Ekspressi [veebilehel](#) .